

Provincie Noord-Brabant Uitkomsten controle en overige informatie 2015

Rapportage aan Provinciale Staten

Behoort bij het besluit van Provinciale Staten van Noord-Brabant
d.d. 20 mei 2016, Besluit 15/16

Mij bekend,

Griffier der Staten van Noord-Brabant

Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant
Postbus 90151
5200 MC 'S-HERTOGENBOSCH

Eindhoven, 14 april 2016

JGEN-A8TBEN/avm

Uitkomsten controle en overige informatie 2015

Geachte leden van Provinciale Staten,

Het doet ons genoegen u verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant.

Wij willen u over de volgende onderwerpen informeren:

- ▶ uitkomsten jaarrekeningcontrole;
- ▶ kwaliteit beheersorganisatie;
- ▶ wensen en aandachtspunten;
- ▶ onafhankelijkheid en controleproces.

Wij hebben de kernpunten van ons verslag opgenomen in het hoofdstuk Kernpunten.

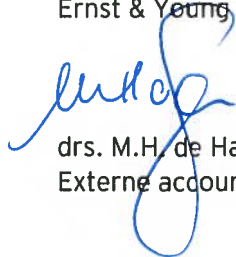
Onze controle is gericht op het vormen van een oordeel omtrent de jaarrekening over 2015. Bij de uitvoering van onze controle ondervinden wij de volledige medewerking en ondersteuning van de medewerkers van de provincie Noord-Brabant.

De mogelijkheid om een open en eerlijke dialoog met u als lid van Provinciale Staten te voeren, vormt een essentieel onderdeel van het controleproces, evenals van de algehele corporate governance. Wij waarderen deze mogelijkheid om de inzichten die uit onze controle voortkomen met u te kunnen delen.

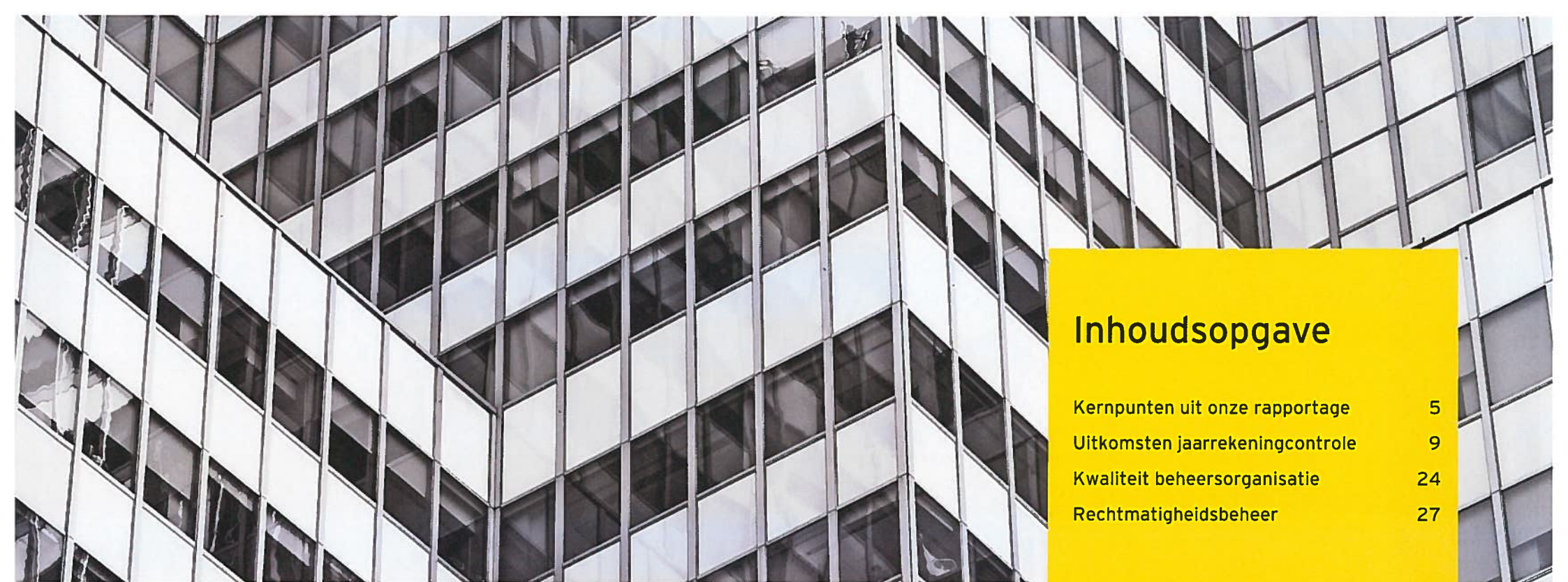
Het concept van dit verslag is d.d. 6 april jl. besproken met de gedeputeerde financiën, een afvaardiging van de directie, de afdeling Auditing & Procesmanagement en de afdeling financiën. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant.

Wij stellen het op prijs een en ander persoonlijk toe te lichten of eventuele vragen omtrent deze of andere met de controle verband houdende zaken te beantwoorden.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

drs. M.H. de Hair RA
Externe accountant

Inhoudsopgave

Kernpunten uit onze rapportage	5
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	9
Kwaliteit beheersorganisatie	24
Rechtmatigheidsbeheer	27

Bijlagen

- 1 Onafhankelijkheid en controleproces
- 2 Overzicht controleverschillen
- 3 SiSa-bijlage

Totaal aantal pagina's in dit rapport: 40

Kernpunten uit onze rapportage

Kernpunten uit onze rapportage

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Conclusie van onze controle	Wij verstrekken een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2015. Dit betekent dat het jaarverslag en de jaarrekening 2015 zijn ingericht in overeenstemming met het BBV en de in de programmarekening opgenomen balans en toelichting en rekening van baten en lasten een getrouwe weergave zijn van de financiële positie en baten en lasten van de provincie Noord-Brabant. Na afronding van de controlewerkzaamheden resteert nog een tweetal ongecorrigeerde controleverschillen ten aanzien van de rechtmatigheid voor de jaarrekening 2015. Deze rechtmatigheidsfouten zijn in totaliteit niet materieel voor het beeld van de jaarrekening.
	De jaarrekening is rechtmatig	Wij zijn voornemens bij de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant een goedkeurende verklaring af te geven met betrekking tot de rechtmatigheid. Dit betekent dat de baten en lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2015 in overeenstemming zijn met de relevante wet- en regelgeving.
	Beperkte bevindingen ten aanzien van de SiSa- bijlage	Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2015. Wij hebben één onzekerheid geconstateerd ten aanzien van de SiSa-regeling Doeluitkering jeugdzorg die wij nader hebben toegelicht in de paragraaf "SiSa" in het hoofdstuk "Uitkomsten jaarrekeningcontrole" (aantal aan- en afmeldingen aan LBIO door bureau jeugdzorg). Wij merken op dat dit een jaarlijks terugkerende bevinding betreft, welke zich landelijk voordoet. Het Rijk is bekend met deze situatie. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de overige specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.

Kernpunten uit onze rapportage

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Financiële positie/kwaliteit van het resultaat	De provincie Noord-Brabant kent een zeer gezonde vermogenspositie met een totaal eigen vermogen van ruim € 3 miljard en een solvabiliteit van 72%. 2015 kent een gerealiseerd positief resultaat van € 86,1 miljoen ten opzichte van een sluitend begroot resultaat.
	Belangrijkste controleverschillen	In de bijlage van dit verslag is zowel een overzicht met gecorrigeerde controleverschillen als een overzicht met ongecorrigeerde verschillen opgenomen. In het hoofdstuk "Uitkomsten jaarrekeningcontrole" zijn deze bevindingen nader toegelicht. De ongecorrigeerde verschillen ter hoogte van € 3,5 miljoen (2014: € 4,8 miljoen) betreffen rechtmatigheidsfouten inzake onrechtmatig verstrekte subsidies en onrechtmatige inkooptrajecten, waarvan de rechtmatigheid niet door Gedeputeerde Staten kan worden hersteld.
	Waardering deelnemingen en de daaraan verstrekte leningen en garanties	Binnen de jaarrekeningcontrole is de controle op de waardering van de deelnemingen en de daaraan verstrekte middelen in de vorm van leningen en garanties een van de belangrijkste aandachtspunten. Na doorvoering van de geconstateerde controleverschillen zijn wij van mening dat de deelnemingen en daaraan verstrekte leningen op een juist wijze zijn opgenomen in de jaarrekening. In lijn met de beleidskeuzes van Provinciale Staten nemen de financiële belangen van de deelnemingen van de provincie de afgelopen jaren meer en meer toe. Zo neemt het totaal aan kapitaalbelangen in en leningen aan deelnemingen toe van € 385 miljoen naar € 638 miljoen. In 2015 heeft er onder andere een volledige herfinanciering van de TOM (Tuinbouwontwikkelmaatschappij) en de ORR (Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte) plaatsgevonden en zijn er een tweetal leningen aan de NWB (Nederlandse Waterschapsbank) en BNG (Bank Nederlandse Gemeenten) verstrekt. Wij constateren dat de marktwaarde van de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij toeneemt als gevolg van winstgevendende verkoop van participaties. Ook het in 2013 opgerichte innovatiefonds heeft de eerste succesvolle aandelenverkoop kunnen doen, waardoor de BOM € 26 miljoen op het fonds heeft kunnen bijschrijven. Wij constateren dat de informatie vanuit de deelnemingen, benodigd om een juiste waardering van de financiële belangen van de provincie in haar jaarrekening vast te kunnen stellen, pas in een laat stadium beschikbaar zijn. Hierdoor zijn er ten opzichte van de conceptjaarrekening nog diverse correcties doorgevoerd. Onze bevindingen ten aanzien van de risico's en de financiële doorvertaling van deze risico's zijn in detail in het hoofdstuk Uitkomsten van onze controle beschreven.

Kernpunten uit onze rapportage

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten
jaarrekeningcontrole

Beheersing
deelnemingen en de
daaraan verstrekte
leningen en
garanties

In haar algemeenheid constateren wij dat binnen het team deelnemingen en afdeling financiën de kennis ten aanzien van de deelnemingen en de daarmee samengaannde risico's van goede kwaliteit is. Wel vragen wij Gedeputeerde Staten aandacht voor de juiste tijdsplanning van de aanlevering van de informatie vanuit de deelnemingen en de controle van de provinciale jaarrekening. Doordat bij de start van onze controle conceptcijfers van de deelnemingen slechts in beperkte mate aanwezig waren (en nog aan veranderingen onderhevig), waren de intern gemaakte analyses van de waardering van de kapitaalbelangen, leningen en verstrekte garanties nog van onvoldoende kwaliteit. Dit heeft tot diverse aanpassingen in de conceptjaarrekening van de provincie en tot grote druk op de planning van het jaarrekeningproces geleid.

Wij adviseren Gedeputeerde Staten om met haar significante deelnemingen (BOM, TOM, ORR, OLSP) goede afspraken te maken over de timing van de aan te leveren jaarcijfers en toe te zien op de naleving van de gemaakte afspraken.

Daarnaast vragen we Gedeputeerde Staten aandacht voor een juiste en diepgaande risicoanalyse op de waardering van de balansposities aangaande de deelnemingen. Doordat informatie pas in een laat stadium aanwezig is, vindt deze analyse in een te laat stadium plaats en kan uw afdeling Auditing & Procesmanagement hier geen onafhankelijke controle op uitvoeren. Daarnaast is de interne analyse op de waardering vanwege het tijdsfad nog van onvoldoende diepgang en kan deze daarmee aan kwaliteit winnen.

**Uitkomsten
jaarrekeningcontrole**

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van het resultaat 2015

Voordelig resultaat nader besproken

Het gerealiseerd resultaat (na mutaties reserves) over het jaar 2015 bedraagt € 86,1 miljoen voordelig ten opzichte van een na wijzigingen begroot sluitend saldo.

Het resultaat over 2015 ten opzichte van de gewijzigde begroting kan als volgt worden weergegeven.

Bedragen x € 1 miljoen	Gewijzigde begroting	Rekening 2015	Afwijking
Totale lasten	(885,8)	(757,2)	128,6
Totale baten	1.022,2	1.047,7	25,5
Saldo van baten en lasten	136,4	290,5	154,1
Mutaties in reserve	(136,4)	(204,4)	(68,0)
Resultaat	0,0	86,1	86,1

Kwaliteit van het resultaat

Het gerealiseerd saldo van baten en lasten (resultaat voor bestemming) bedraagt € 86,1 miljoen en wijkt daarmee voordelig af van de begroting na wijzigingen 2015, die laatstelijk op 18 december na kennisname van de 6^e slotwijziging is gewijzigd door Provinciale Staten.

In de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening analyseert de provincie het ontstaan van dit resultaat, de verschillen zijn op een adequate wijze toegelicht. Wij constateren dat de verschillen ten opzichte van de begroting, mede in vergelijking met voorgaande jaren fors zijn. De totale lasten wijken 14,5% (2014: 9,3%) af ten opzichte van de begroting en deze afwijking wordt met name veroorzaakt door de volgende geaggregeerde oorzaken:

- ▶ Onderbesteding, vanwege vertragen projecten of latere subsidieverstrekking.
- ▶ Administratieve redenen. De overgekregen taken vanuit DLG en SRE leiden tot een gewijzigde administratieve verwerking gezien het feit dat de provincie Noord-Brabant verleende subsidies direct als last verantwoordt.
- ▶ Terugdraaien eerder genomen lasten vanwege lagere vaststelling van subsidies (positieve afwikkelingsverschillen).
- ▶ Vrijval van eerder getroffen risicovoorzieningen.

Wij adviseren Gedeputeerde Staten om de grip op de begroting te versterken. Enerzijds door tussentijds strakker te sturen op bovenstaande oorzaken van begrotingsafwijkingen, bijvoorbeeld door vollediger tussentijds de financiële administratie af te sluiten. Anderzijds adviseren we, gezien de aard van de afwijkingen om de Provinciale Staten ook op hoofdlijnen mee te nemen in de belangrijkste afwijkingen, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen:

- ▶ Administratieve afwijkingen.
- ▶ Afwijkingen als gevolg van afgrenzing (budget schuift door).
- ▶ Budget neutrale afwijkingen (dekking volgt uit externe middelen of afwijking wordt afgewikkeld met reserve).
- ▶ Afwijkingen die leiden tot daadwerkelijke begrotingsafwijkingen.

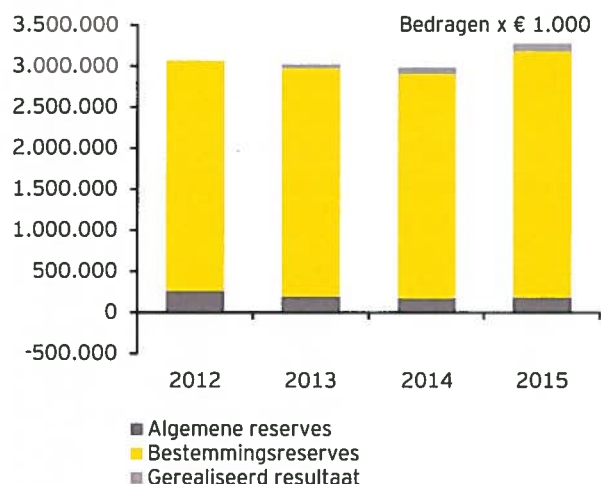
Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de financiële positie

Analyse van de financiële positie

Eigen vermogen neemt toe

Het eigen vermogen, inclusief het gerealiseerd resultaat, bedraagt per jaareinde 2015 volgens de jaarrekening € 3.273 miljoen en heeft zich vanaf 2012 als volgt ontwikkeld:

Van de totale reserves ter hoogte van € 3.273 miljoen is € 180,7 miljoen opgenomen als algemene reserve. Het saldo van deze reserve is ten opzichte van 2014 gestegen met € 8,8 miljoen.

Per saldo is gedurende 2015 € 204,4 miljoen toegevoegd aan de reserves. Dit saldo wordt voornamelijk veroorzaakt door de reservemutaties op de Reserve Essent (€ 138,4 miljoen) en het instellen van de bestemmingsreserve decentralisatie-uitkering Natuur (€ 86,5 miljoen). Deze per saldo dotatie (ten laste van het saldo van baten en lasten) ter hoogte van € 204,4, vormt samen met het gerealiseerd resultaat van baten en lasten (€ 290,5 miljoen) het gerealiseerd resultaat van € 86,1 miljoen.

Financiële kengetallen

Op 15 mei 2015 is een besluit tot wijziging van het BBV vastgesteld. Dit in verband met het opnemen van financiële kengetallen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Als gevolg van dit wijzigingsbesluit, dient de provincie met ingang van de Begroting 2016 een aantal verplichte ratio's te vermelden en een afzonderlijke toelichting per kengetal op te nemen. Deze ratio's zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Relevante financiële kengetallen			
Ratio	2014 realisatie	2015 begroting	2015 realisatie
Netto schuldquote	-/- 158,5%	-/- 134,6%	-/- 121,4%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-/- 223,6%	-/- 221,9%	-/- 236,6%
Solvabiliteitsratio	68,9%	66,3%	71,7%
Grondexploitatie	8,9%	7,5%	7,9%
Structurele exploitatieruimte	8,6%	16,2%	19,4%
Belastingcapaciteit	93,2%	92,6%	92,6%

De provincie Noord-Brabant heeft aan deze wijziging van het BBV een tijdige en adequate invulling gegeven. Een afzonderlijk kengetal zegt nog weinig over hoe de financiële positie moet worden beoordeeld. De kengetallen zullen altijd in samenhang moeten worden gezien, omdat ze

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de financiële positie

alleen gezamenlijk en in hun onderlinge verhouding een goed beeld geven van de financiële positie van de provincie. In bijlage 14 van het bijlagenboek heeft de provincie een uitgebreide toelichting op de kengetallen en een vergelijking met de andere provincies opgenomen. Wij constateren dat de vermogens- en liquiditeitspositie goed te noemen is.

Wij adviseren Provinciale Staten om met Gedeputeerde Staten de Brabantse norm voor deze kengetallen vast te stellen.

Financiering

In 2015 zijn geen nieuwe langlopende leningen afgesloten. Dit is ook inherent aan het feit dat de provincie over afdoende liquiditeiten beschikt vanuit de middelen die vrijvallen uit de diverse obligatieportefeuilles. In het kader van onze controle hebben we uitvoerig de waardering en de risico's ten aanzien van uw beleggingsportefeuille beoordeeld. Wij constateren dat deze risico's gezien de samenstelling van de portefeuille op dit moment beperkt zijn. Voor een nadere beschouwing ten aanzien van uw financieringspositie verwijzen wij u naar de paragraaf Financiering van de jaarrekening 2015.

Op 15 december 2013 is de regeling schatkistbankieren decentrale overheden van kracht geworden. Vanaf dat moment zijn alle decentrale overheden (provincies, gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen in de vorm van een openbaar lichaam) verplicht om hun overtollige middelen in de schatkist aan te houden. Provincie Noord-Brabant heeft in de toelichting bij de jaarrekening hierover adequaat gerapporteerd. Hierbij blijkt dat het drempelbedrag gedurende 2015 niet is overschreden. Wij hebben vastgesteld dat het overzicht schatkistbankieren juist is gerapporteerd in de jaarrekening.

Derivaten

De provincie heeft één derivaat in de vorm van een renteswap ter afdekking op het renterisico dat betrekking heeft op een lening met een variabele rente, welke is aangegaan voor het project PPS A59. Dit derivaat is dan ook in de jaarrekening 2015 nader toegelicht in de toelichting op de jaarrekening onder de paragraaf Niet uit de balans blijken verplichtingen. In deze toelichting heeft de organisatie ook de wijzigingen binnen het BBV (Besluit Begroting en Verantwoording) in 2015 meegenomen. Wij constateren dat dit derivaat juist is gewaardeerd en toegelicht.

Risicobeheersing

In de jaarstukken 2015 is onder meer de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing opgenomen, welke informatie bevat over de weerstandscapaciteit, de risico's en het beleid dat hieromtrent wordt gevoerd.

Uit de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in de jaarstukken 2015 blijkt dat de ratio weerstandsvermogen in de jaarrekening 2015: 0,96 bedraagt (ratio begroting 2016: 0,93, ratio jaarrekening 2014: 0,90). De weerstandscapaciteit bestaat uit met name de risicoreserve en de reserve van het ontwikkelbedrijf, welke per 31 december 2015 € 207,1 miljoen bedraagt.

De totale risico's bedragen € 215,4 miljoen (2014: € 231,3 miljoen). Wij constateren dat de belangrijkste mutaties in de risico's zijn beschreven, maar niet cijfermatig zijn toegelicht. De belangrijkste mutatie betreft het wegvallen van het risico aangaande de btw in relatie tot de PPS A59 (2014: € 5,6 miljoen). Feitelijk is daarmee sprake van een rekenkundige onderdekking ter hoogte van € 8,3 miljoen. Deze onderdekking is gezien de hoogte van de risico's, de kans van voordoelen en de overige vermogensbestanddelen van de provincie, naar onze mening acceptabel.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de gehanteerde grondslagen

Om het inzicht in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing te vergroten adviseren wij Gedeputeerde Staten een financieel verloop van de risico's, inclusief toelichting op te nemen.

Aanvaardbaarheid van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Naar onze mening zijn de door Gedeputeerde Staten gekozen waarderingsgrondslagen aanvaardbaar en consistent toegepast met betrekking tot de significante jaarrekeningposten en bijzondere transacties. Dit geldt tevens voor het tijdstip waarop die transacties hebben plaatsgevonden, de periode waarin zij zijn verantwoord en de desbetreffende toelichtingen in de jaarrekening.

De provinciale decentralisatie uitkeringen die onderdeel uitmaken van het provinciefonds zijn op aanwijzen van de commissie BBV met ingang van 2015 niet langer als overlopend passief verantwoord. Door middel van een statenbesluit worden deze decentralisatie-uitkeringen nu via een bestemmingsreserve afgewikkeld.

Onderstaand gaan wij nader in op de in de jaarrekening 2015 doorgevoerde wijzigingen en bijzondere posten.

Kwaliteit jaarverslag

Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag overeenkomstig de provinciewet is opgesteld en verenigbaar is met de jaarrekening. Verder hebben wij vastgesteld dat de verplichte paragrafen zijn opgenomen.

Significante schattingen

De belangrijkste schattingsposten binnen de jaarrekening van provincie Noord-Brabant betreffen de waardering van de activa, zoals de deelnemingen, verstrekte leningen, de sloopvergoedingen, de voorraden en de verleende garantstellingen en toezeggingen. Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het maken van schattingen bij het opmaken van de jaarrekening. Als accountant van Provinciale Staten beoordelen wij deze door Gedeputeerde Staten gemaakte schattingen. Wij constateren dat de schattingen op zorgvuldige wijze tot stand zijn gekomen, echter ook op plaatsen nog schattingonzekerheden bevatten. Dergelijke onzekerheden zijn afdoende toegelicht in de jaarrekening en in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Inleiding

Deze paragraaf geeft een uiteenzetting van de werkzaamheden en bevindingen ten aanzien van de belangrijke aandachtsgebieden in de controle. Dit betreft een verdere uitwerkingen van de belangrijkste thema's zoals opgenomen in het eerste hoofdstuk, Kernpunten.

Waardering deelnemingen en samenhangende financiële belangen

De waardering van de deelnemingen en de hiermee samenhangende financiële belangen, zoals (achtergestelde) leningen en afgegeven garantstellingen is een significant risico in onze controleaanpak, vanwege de mate van schattingonzekerheid. Wij hebben het proces rondom de totstandkoming van de waardering beoordeeld.

In onze boardletter hebben wij aangegeven dat in het kader van de jaarrekeningcontrole dient te worden beoordeeld in hoeverre de waardering gehandhaafd kan blijven. Hiervoor dienen vanuit de deelnemingen tijdig de (concept)jaarstukken, te worden ontvangen. Wij constateren dat de voorlopige cijfers van de deelnemingen pas in een laat stadium beschikbaar waren, hierdoor is het jaarrekeningcontroletraject in beperkte mate vertraagd.

Gezien het toenemende belang van de deelnemingen achten wij het noodzakelijk dat binnen het jaarrekeningtraject meer rekening gehouden wordt met de tijdigheid van de aanlevering van de gecontroleerde cijfers van de deelnemingen. Hierdoor kan de organisatie haar controlerende rol eerder en beter inbedden in het afsluitproces en zijn de conceptcijfers van de provincie betrouwbaarder.

Wij adviseren Gedeputeerde Staten voor komende jaren toe te zien op de naleving van de afspraken ten aanzien van de tijdige aanlevering en de jaarrekeningplanning in dit kader te evalueren.

Wij constateren dat de provincie een groot deel van de financiële risico's ten aanzien van haar verbonden partijen heeft afgedekt in haar risicoreserve. Daarbij is per jaareinde door Gedeputeerde Staten een analyse van voorzienbare risico's gemaakt. In de meeste gevallen leiden de aanpassingen van de inschatting van de waardering tot verschuiving tussen de voorziening (welke in correctie op de balanspost wordt gebracht) en de risicoreserve. Wij achten de waardering aanvaardbaar en vinden de veronderstellingen redelijk.

In het kader van de controle van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant hebben wij de deelnemingen en de samenhangende financiële belangen gecontroleerd. De post deelnemingen, leningen aan deelnemingen en leningen aan overige verbonden partijen van de provincie Noord-Brabant, bedraagt zonder rekening te houden met de risicovoorzieningen € 638,3 miljoen. Ten opzichte van voorgaand jaar is deze post toegenomen, met name als gevolg van enerzijds de herfinanciering van de Ontwikkelmaatschappij Ruimte voor Ruimte en de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij. Anderzijds zijn er in het kader van de fondsen meer gelden overgemaakt richting de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (€ 19,9 miljoen) en is de provincie Noord-Brabant een tweetal hybride financieringen met de NWB (Nederlandse Waterschapsbank) voor € 50 miljoen en de BNG (Bank Nederlandse Gemeenten) voor € 100 miljoen aangegaan. Op de volgende pagina hebben we een cijfermatig overzicht opgenomen.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Bedragen x € 1.000		31 december 2015	31 december 2014
N.V. BOM (inclusief verbonden partijen)	Deelneming	41.774	41.774
	Leningen	96.240	47.889
ORR	Deelneming	9.608	6.406
	Leningen	19.750	14.630
TOM	Deelneming	0	0
	Leningen	41.314	0
Nutsbedrijven	Deelneming	24	24
	Leningen	262.040	262.040
Overige verbonden partijen	Deelneming	10.988	11.426
	Leningen	156.546	6.546
Totaal nominale waarde		638.284	390.735
Verliesvoorziening		(29.001)	(23.821)
Totaal incl. verliesvoorziening		609.283	366.914

Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij Holding BV (BOM)

De BOM is een 100% deelneming en wordt door de provincie Noord-Brabant gefinancierd door middel van een kapitaalbelang en een portefeuille aan langlopende leningen. De leningenportefeuille ziet met name toe op de financiering van de door Provinciale Staten geaccordeerde fondsen.

Cijfermatig is dit als volgt toe te lichten.

Bedragen x € 1.000	Waarde deelneming	Waarde leningenportefeuille
Balanswaarde 1 januari 2015 (incl. verliesvoorziening)	35.722	35.234
Verstrekke leningen incl. verbonden partijen BOM	-	20.050
Bijschrijving op leningen a.g.v. winst op aandelenverkoop	-	32.421
Ontvangen aflossingen	-	4.120
Mutatie risicovoorziening	551	5.228
Balanswaarde 31 december 2015 (incl. verliesvoorziening)	36.273	88.813

In 2015 heeft de BOM enkele participaties met winst kunnen verkopen. Hierdoor neemt de waarde van de BOM als onderneming toe, maar ook de terugbetaling op de door de provincie verstrekte leningen zijn verhoogd. Gedurende het jaarrekeningcontroletraject heeft het vraagstuk gespeeld hoe deze winsten in de jaarrekening van de BOM en de provincie Noord-Brabant verwerkt dienen te worden. In 2014 zijn namelijk door de provincie Noord-Brabant allonges op een deel van de bestaande leningen afgesloten.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Deze allonges zien toe op het feit dat de BOM haar fondskosten en de afboekingen op leningen en participaties kan dekken. Deze contractuele wijziging heeft er in 2014 toe geleid dat een risicovoorziening op de bestaande leningen is gevormd. In de allonge is geregeld dat niet alleen verliezen ten laste van de lening gebracht dienen te worden, maar ook dat de winsten ten gunste van het leningbedrag komen. Vanwege de winstgevende verkopen binnen de BOM is het derhalve de vraag of deze winst in het vermogen van het fonds valt of bijgeschreven dient te worden op het leningsbedrag. De BOM had in haar concept cijfers rekening gehouden met een verwerking in het vermogen. Op basis van een juridische analyse en onderling overleg tussen de provincie en de BOM is geconcludeerd dat de winsten voor een tweetal leningen bijgeschreven dienen te worden op de lening. Dit betrof een bedrag van € 32,4 miljoen. In eerste instantie was dit bedrag ten gunste van de risicoreserve gebracht. Echter aangezien hier geen statenbesluit voor aanwezig is, dient een eventuele toevoeging via de resultaatbestemming te worden verwerkt.

Aan de hand van de jaarrekening 2015 van de BOM en in overleg met hun accountant hebben wij de juiste waardering van deze activa vastgesteld. Tevens hebben we vastgesteld dat de correcties naar aanleiding van bovenstaande problematiek juist zijn verwerkt.

Wel merken wij op dat er op dit moment nog gesprekken tussen de BOM en de provincie gaande zijn of de huidige verplichte boekhoudkundige verwerking ook de intentie van beider partijen was. Mogelijk vindt er derhalve aanpassing van de allonges in 2016 plaats. **We adviseren Gedeputeerde Staten om op het moment van aangaan van nieuwe contracten ook de boekhoudkundige consequenties duidelijk in overweging te nemen.**

Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)

De provincie heeft afgelopen jaar de laatste medeaandeelhouder uitgekocht en is daarmee 100% aandeelhouder geworden in de entiteiten aangaande de ORR. Hiermee heeft de provincie de verkoop en ontwikkeling van ruimte voor ruimte kavels geheel in eigen hand te gekregen en daarmee ook de realisatie van het terugverdienen van de sloopvergoedingen.

Met de transactie is het directe financiële belang van de provincie met € 9,0 miljoen toegenomen, naar € 29,4 miljoen (incl. duurzame afwaardering kapitaalbelang). Enerzijds betreft dit een belang in de vorm van kapitaal en anderzijds in de vorm van achtergestelde leningen. Daarnaast heeft de provincie een borgstelling op de bankfinanciering van € 50 miljoen afgeven. Hiermee is de lange termijn financiering van de onderneming geborgd.

Wij constateren dat, mede vanwege het aantrekken van de markt voor ruimte voor ruimte kavels, het risicoprofiel voorzichtig verbetert. Echter gezien de kapitaalsuitbreiding is het totale bedrag waar de provincie risico over loopt toegenomen.

De ruimte voor ruimte kavels worden in een tweetal entiteiten (CV I en CV II) geëxploiteerd. De financiële positie van CV I is robuust en hierdoor is het risico voor eventuele oninbaarheid of afwaardering van de belangen van de provincie (€ 14,1 miljoen) relatief laag. De financiële positie van de later gestarte CV II is daarentegen minder robuust, deze entiteit kent een negatief eigen vermogen en is in haar continuïteit afhankelijk van de bankfinanciering.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Ten aanzien van de risico's heeft de provincie het verkregen kapitaalbelang in CV II van € 0,2 miljoen direct afgewaardeerd. Voor de overgenomen achtergestelde lening ter hoogte van € 15,2 miljoen is door de provincie in de conceptjaarrekening een extra voorziening gevormd van € 0,4 miljoen, zodat de waardering per saldo op € 12,0 miljoen uit komt.

In de berekening van de risicovoorziening heeft de provincie echter rekening gehouden dat de mogelijkheid bestaat dat CV I en CV II in de toekomst samen worden gevoegd en dat de stille reserves binnen CV I derhalve gebruikt kunnen worden om de financiële positie van CV II te verbeteren. Gezien het feit dat juridisch deze samenvoeging nog niet is gerealiseerd dient de risicovoorziening van de achtergestelde lening op basis van de huidige situatie te worden ingeschat. Dit resulteert in een ophoging van de risicovoorziening met € 2,6 miljoen. We hebben vastgesteld dat dit controleverschil juist in de definitieve jaarrekening is verwerkt.

Aan de hand van de conceptjaarcijfers, de bij de provincie aanwezige scenario-analyses en overleg met de accountant van de ORR, hebben wij de juistheid van de waardering van deze activa vastgesteld.

Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM)

De TOM CV/BV houdt zich bezig met het ontwikkelen van glastuinbouwgebieden. In 2015 heeft er een herfinanciering van de TOM plaatsgevonden waarbij de garantstellingen van de participanten (provincie Noord-Brabant en ZLTO, beiden 50%) ter hoogte van € 14,0 miljoen zijn omgezet in achtergestelde leningen. Daarnaast heeft de provincie de bankfinanciering overgenomen en een hypothecaire lening ter hoogte van maximaal € 44 miljoen verstrekt. Per 31 december 2015 is door de provincie € 25,1 miljoen verstrekt. Door deze transactie is de continuïteit voor de TOM gewaarborgd.

Gezien het negatieve vermogen van de TOM loopt de provincie echter wel een risico dat een deel van haar achtergestelde lening niet wordt terugontvangen. In de conceptjaarrekening was op basis van een tussentijdse, toekomstige liquiditeitsprognose een voorziening van € 7,8 miljoen getroffen (2014: € 7,0 miljoen). Echter op basis van de nagekomen conceptcijfers van de TOM blijkt dat het risico voorsnog € 5,9 miljoen bedraagt. De vrijval ter hoogte van € 1,9 miljoen is verwerkt als controleverschil in de definitieve jaarrekening.

Oss Life Sciences Park (OLSP)

De provincie Noord-Brabant is 66% aandeelhouder in OLSP Vastgoed B.V. en heeft € 4,5 miljoen aan kapitaal ingebracht. Daarnaast heeft de provincie een hypothecaire lening ter financiering van het vastgoed ter hoogte van € 6,9 miljoen (2014 € 5,8 miljoen) verstrekt. Tevens heeft de provincie een lening ter hoogte van € 6,3 miljoen verstrekt aan de huurder van het vastgoed van OLSP Vastgoed B.V. te weten OLSP Holding B.V.

Op dit moment vindt er vanwege het vertrek van MSD in 2014 een gebiedsvisieontwikkeling plaats in samenspraak met de gemeente Oss. Hiertoe wordt een nadere business case opgesteld op basis waarvan nadere beslissingen kunnen worden genomen. Onderdeel van deze business case is de taxatie van het onderliggende vastgoed, deze taxatie is recent beschikbaar gekomen. Op basis van de taxatie dient OLSP Vastgoed B.V. in de jaarrekening 2015 een duurzame waardevermindering op haar vastgoed door te voeren. Als gevolg van de afwaardering verdampt het eigen vermogen van de onderneming. In lijn daarmee heeft de provincie Noord-Brabant de reeds getroffen voorziening van € 2,25 miljoen opgehoogd naar het volledige kapitaalbelang van € 4,5 miljoen. Wel merken wij op dat de waardering van de overige financiële belangen in OLSP (hypothecaire lening) afhankelijk zijn van de uitkomsten van de business case en de daarmee samenhangende toekomstige besluiten. Deze onzekerheid is door de provincie in de jaarrekening toereikend toegelicht.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Sloopvergoedingen

De voorgefinancierde kosten in het kader van de sanering van de intensieve veehouderij, de glastuinbouw, de voormalig militaire terreinen en de sloop van overbodige bebouwing dienen te worden terugverdiend door de uitgifte van Ruimte voor Ruimte kavels. Tot op heden is reeds € 114 miljoen terugverdiend waardoor nog een bedrag resteert van € 99 miljoen, welke in de jaarrekening is opgenomen als financieel vast actief.

Teneinde dit bedrag volledig terug te verdienen dienen op basis van de huidige prijzen circa 1.400 kavels uitgegeven te worden. De marktpotentie (en fasering tot en met 2031) is door de provincie in 2015 in het kader van de herfinanciering heronderzocht. De verkopen vinden via de deelneming ORR plaats. De verkochte kavels in 2015 (62 verkopen) liggen in lijn met het budget 2015 (61 verkopen) en laat een voorzichtig aantrekkende beweging van de verkopen zien. Wij hebben geen indicaties om aan te nemen dat de in dit rapport opgenomen inschattingen niet realistisch zouden zijn. Wel merken wij op dat in komende jaren de verwachting is dat de afzet structureel rond de 100 kavels per jaar is. Daarnaast heeft de provincie nog de ruimte om meer bouwtitels uit te geven, dan waar in de huidige calculaties van wordt uitgegaan.

Wij kunnen instemmen met de inschatting van de provincie dat de waardering van de verstrekte sloopvergoedingen gerechtvaardigd is, aangezien in voldoende mate onderbouwd is dat de marktpotentie daadwerkelijk bestaat. De onzekerheden ten aanzien van de terugverdien capaciteit in een scenario tot 2031 is toegelicht in de toelichting op de jaarrekening en in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Waardering voorraden

De waardering van de gronden is een significant risico in onze controleaanpak, vanwege de mate van schattingsonzekerheid. Wij hebben het proces rondom de totstandkoming van de waardering beoordeeld. Wij achten de waardering aanvaardbaar en vinden de veronderstellingen redelijk.

In het kader van de controle van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant hebben wij de (waardering van de) voorraden gecontroleerd.

De post voorraad van de provincie Noord-Brabant is als volgt opgebouwd.

Bedragen x € 1.000	31 december 2015	31 december 2014
Grond en hulpstoffen	90.818	87.250
Niet in exploitatie genomen gronden	8.085	9.716
Onderhanden werk (In exploitatie genomen gronden)	79.500	81.875
Voorziening onderhanden werk	(4.961)	(4.887)
Gereed product en handelsgoederen	6.559	20.218
Totaal	180.001	194.171

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De grond en hulpstoffen en de niet in exploitatie genomen gronden staan veelal gewaardeerd tegen landbouwwaarde of een nog lagere natuurwaarde. Het waarderingsrisico is daarmee beperkt.

Onderhanden werk

Binnen het ontwikkelbedrijf van de provincie worden diverse gronden en objecten verworven voor provinciale projecten. De post onderhanden werk kan op hoofdlijnen als volgt uitgesplitst worden.

Bedragen x € 1.000	31 december 2015	31 december 2014
Logistiek Park Moerdijk	27.945	27.791
KVL-terrein	14.826	8.885
RvR-projecten	20.864	21.418
Overige projecten	15.865	23.781
Boekwaarde 31 december 2015	79.500	81.875
(verliesvoorziening)	(4.961)	(4.887)
Balanswaarde 31 december 2015	74.539	76.988

Een groot deel van de boekwaarde heeft betrekking op het Logistiek Park Moerdijk. Dit project zou in 2015 overgedragen worden aan het Havenschap Moerdijk om in exploitatie genomen te worden. Echter vanwege de bezwaren op het bestemmingsplan is de start vertraagd. In de risicoreserve is rekening gehouden met het risico op het niet doorgaan van het plan.

Voor het KVL-terrein heeft in lijn met voorgaand jaar een hertaxatie van een externe specialist plaatsgevonden. Op basis van deze herbeoordeling is de voorziening toegenomen van € 0,5 miljoen naar € 3,8 miljoen. De Ruimte voor Ruimte projecten worden in de toekomst in de ORR ingebracht. Wij hebben de onderbouwing van de waardering van de complexen in samenwerking met onze vastgoedspecialisten beoordeeld. Op basis van deze beoordeling is voor het complex Mariadal een voorziening ter hoogte van € 0,8 miljoen gevormd. Wij kunnen dan ook instemmen met de waardering van de complexen per 31 december 2015.

Voorraad handelsgoederen

Onder de post voorraad handelsgoederen staan de woningen opgenomen die de provincie in het kader van de regeling Stimulering Woningbouw (opkoopgarantieregeling) tijdelijk in haar bezit heeft. Deze post is afgelopen jaar als gevolg van woningbouwverkoop met € 13,5 miljoen afgenomen naar € 6,6 miljoen. De nog te verkopen woningen (41 stuks) zijn per jaareinde getaxeerd en indien noodzakelijk is de getroffen voorziening hierop aangepast. Deze aanpassingen zijn echter beperkt geweest.

Wijzigingen verslaggevingsregels

In 2016 wijzigen de verslaggevingsregels binnen de BBV. Enerzijds heeft dit effect op de inrichting van de begroting 2017 en verder. Anderzijds heeft dit effect op de waardering en de presentatie van de post voorraden in de jaarrekening 2016. Voor de provincie Noord-Brabant kunnen deze wijzigingen met name effect hebben op de rubricering binnen de balans en in beperkte mate op de waardering van de projecten waarvoor nu een verliesvoorziening is getroffen. Wij adviseren Gedeputeerde Staten tijdig de mogelijke effecten te inventariseren en hier tijdig rekening mee te houden.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Inbreng project Groenontwikkelfonds

Tijdens onze controle hebben wij geconstateerd dat de provincie een aantal lopende projecten in het Groenontwikkelfonds heeft ingebracht. De lasten van deze projecten zijn in voorgaande jaren ten laste van de doeluitkering gebracht. Echter om begrotingsgerelateerde redenen is door de provincie deze externe dekking teruggedraaid en zijn deze kosten ten laste van de provinciale middelen gebracht. Aangezien hier geen begrotingswijziging tegenover staat en het feit dat het logischer lijkt om eerst externe middelen te benutten voordat eigen middelen worden aangesproken, hebben we deze transactie van € 13,0 miljoen als controleverschil aangemerkt. In de definitieve jaarrekening is deze correctie juist verwerkt.

Rekenrente voorziening APPA

De provincie is op grond van artikel 44 van het BBV verplicht een APPA-voorziening op te nemen. Deze voorziening dient ter dekking van de pensioenverplichting van (voormalige) gedeputeerden. Het BBV geeft echter provincies vrijheden, welke rekenrente wordt gehanteerd. Op 21 december 2015 is in de "Circulaire Aanpassing pensioenen en inhoudingen Appa" door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wel geadviseerd om een rekenrente van 1,629% te hanteren. Deze rente is gebaseerd op individuele waardeoverdracht. Daarnaast wordt de mogelijkheid om uit te gaan van collectieve waardeoverdracht opengelaten.

Wij constateren dat de provincie op dit moment op basis van het advies van haar adviseur met een rekenrente van 3,3% rekent. Deze rente is gebaseerd op een collectieve waardeoverdracht en nader onderbouwd door de adviseur. Gezien het risico dat op moment van daadwerkelijke waardeoverdracht een lager rentepercentage gehanteerd dient te worden, adviseren we Gedeputeerde Staten om aan te sluiten op het lagere percentage genoemd door de minister.

Btw-vordering A59

Tot 2015 bestond er een onzekerheid ten aanzien van de waardering van de btw-vordering op de Belastingdienst aangaande de btw-verrekening van de realisatie en de exploitatie van de A59 ter hoogte van € 16,0 miljoen. In 2015 is er met de Belastingdienst tot een vaststellingsovereenkomst gekomen waarin de btw-problematiek is afgewikkeld. Het voordelige afwikkelingsverschil van € 2,0 miljoen is afgewikkeld op de doeluitkering PPS-A59.

Overdracht taken SRE

Vanaf 1 januari 2015 zijn de taken van het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (hierna: SRE) ondergebracht bij de provincie. Als gevolg hiervan heeft de provincie alle subsidieverplichtingen aangaande de BDU (brede doeluitkering) verkeer en vervoer vanuit het SRE van rechtswege overgekregen. In totaliteit gaat het om € 154 miljoen. Wij hebben de juiste verwerking van deze verplichtingen vastgesteld.

Overdracht taken DLG

Als onderdeel van het decentralisatiesakkoord Natuur zijn de (natuur)taken, welke door de DLG werden uitgevoerd, overgegaan naar de provincies. Doordat de DLG veelal door provinciale subsidies werd bekostigd heeft het terugkomen van de verplichtingen vanuit de DLG geleid tot boekhoudkundige correcties in de jaarrekening van de provincie. Immers de aan DLG toegekende subsidies waren al in voorgaande jaren door de provincie Noord-Brabant als last genomen, maar de besteding vanuit DLG was nog niet gerealiseerd. Hierdoor zijn op de productgroepen Vitaal Platteland en Natuur en Landschap forse afwijking te constateren. Wij hebben de juiste verwerking van deze verplichtingen vastgesteld.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Aangegane verplichtingen door RVO

Achtergrond

In de periode voorafgaand aan de ILG-periode 2007-2013 zijn de door de Dienst Regelingen (thans RVO; Rijksdienst voor Ondernemend Nederland), onderdeel van het ministerie van Economische Zaken, verplichtingen aangegaan naar particulieren en terrein behorende organisaties voor de inrichting en beheer van nieuwe natuur. Daarnaast zijn verplichtingen voor functieverandering aangegaan zodat agrarische grond kon worden omgezet naar natuur. Als gevolg van de afronding van het Investeringsbudget Landelijk Gebied en het aangaan van het bestuursakkoord Natuur is de provincie Noord-Brabant in 2015 verantwoordelijk geworden voor natuurtaken en zijn ook de door RVO aangegane verplichtingen overgekomen naar de provincie Noord-Brabant. Deze verplichtingen dienen door de provincie Noord-Brabant te worden afgewikkeld (uitgefinancierd).

Ten behoeve van de jaarrekening 2014 heeft de Commissie BBV een uitspraak gedaan over de verwerking van de door RVO aangegane verplichtingen in de jaarrekeningen van de provincies. Op basis van deze uitspraak blijkt de verantwoordingswijze van subsidies die vóór 2014 zijn verstrekt, ongewijzigd. Dit betekent dat de jaarlijkse betalingen uit hoofde van de uitfinanciering van de reeds aangegane verplichtingen worden verantwoord als last. De resterende verplichtingen dienen te worden toegelicht onder de niet in de balans opgenomen verplichtingen.

Voor verstrekte subsidies vanaf 2014 dient de last te worden verwerkt in de jaarrekening zodra en voor zover aan de subsidievoorwaarden is voldaan. Toegekende subsidies dienen hiermee volledig als last te worden verwerkt in het toekenningsjaar, indien sprake is van een onvoorwaardelijke subsidie of subsidievoorwaarden die voor onbepaalde tijd zijn aangegaan. Tot en met 2013 zijn de betalingen voortvloeiende uit deze verplichtingen door de provincies op basis van het kasstelsel verwerkt in de jaarrekening.

Verwerking in de jaarrekening 2015

Uit de opgave van RVO blijkt dat de totale verplichting € 108,5 miljoen bedraagt. Hiervan is € 99,4 miljoen opgenomen als niet uit de balansblijvende verplichting. Hiervan bedraagt het saldo van de voor 2014 aangegane verplichtingen ultimo 2015 € 94,2 miljoen. Deze verplichtingen zijn in overeenstemming met de uitspraak van de Commissie BBV niet verwerkt als last in de jaarrekening en zijn toegelicht onder de niet uit de balans blijvende verplichtingen. In de komende jaren zullen deze verplichtingen naar rato van betaling als last worden verwerkt in de jaarrekening.

Uit onze review bij RVO is gebleken dat abusievelijk een bedrag ter hoogte van € 0,7 miljoen niet was opgenomen in het overzicht van RVO als verplichting. Dit is in de jaarrekening gecorrigeerd. Wij hebben vastgesteld dat de door RVO aangegane verplichtingen hiermee in overeenstemming met de uitspraak van de Commissie BBV zijn verwerkt en toegelicht in de jaarrekening 2015 van de provincie Noord-Brabant.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onrechtmatige aanbestedingen

Zoals reeds gerapporteerd in onze boardletter constateert Gedeputeerde Staten vanuit de verbijzonderde interne controle dat niet in alle gevallen het (Europese) aanbestedingsbeleid is nageleefd. Per jaareinde zijn deze werkzaamheden afgerond en hebben wij de bevindingen vanuit de verbijzonderde interne controle in samenspraak met onze interne deskundigen op het vlak van de (Europese) aanbestedingswetgeving, zorgvuldig beoordeeld.

Hieruit komen de volgende bevindingen:

- ▶ Uit de intern uitgevoerde steekproef blijkt dat van de totale inkopen een bedrag van € 2.683.000 (2014: € 3.870.000) niet rechtmatig volgens de Europese aanbestedingsrichtlijnen is aanbesteed. Wij hebben dit bedrag als rechtmatigheidsfout in onze controle aangemerkt.
- ▶ Tevens blijkt dat nog niet voor alle inkooptrajecten, waar afwijkende inkoopstrategie is gevolgd, een motivatie ten aanzien van deze afwijking aanwezig is. Op basis van de per 1 april 2013 ingevoerde aanbestedingswet dient deze motivatie er wel te zijn. Deze motivatie kan achteraf wel verstrekt worden, maar dient formeel vooraf vastgelegd te worden. Op basis van de aanwijzingen in de kadernota rechtmatigheid dient de accountant dit aan te merken als formele onrechtmatigheid.
- ▶ Tot slot blijkt dat ook in een drietal inkooptrajecten van de zogenaamde 2B-diensten de provincie verzuimd heeft om de rechtmatige gunning te melden bij de EU. Dit betreft een formele onrechtmatigheid waar wij enkel in ons accountantsverslag melding van behoeven te maken. In dit kader merken wij wel op dat vanaf 2016 het 2B-regime wordt verzaamd.

Wij adviseren de provincie om stringenter toe te zien op de naleving van haar inkoopbeleid en daarbij ook rekening te houden met de aanstaande wijzigingen in de aanbestedingswetgeving.

Wel constateren we een verbetering in de beheersing ten opzichte van voorgaand jaar. Van de geconstateerde fouten vloeit € 2.359.000 (2014: € 3.059.000) voort uit contracten afgesloten in voorgaande jaren.

Subsidies

Zoals reeds gerapporteerd in onze boardletter constateert Gedeputeerde Staten vanuit de verbijzonderde interne controle dat naast de inkooprechtmatigheid ook diverse subsidieverstrekingen niet via het subsidieproces hebben gelopen, maar door middel van een inkooptraject zijn betaald. Omdat hierdoor niet het reguliere subsidieproces (met een ander juridisch kader) wordt gevolgd, heeft de organisatie daarmee onrechtmatig gehandeld.

Per jaareinde hebben wij de bevindingen vanuit de verbijzonderde interne controle zorgvuldig beoordeeld. Hieruit blijkt dat voor in totaliteit € 804.000 aan bedragen zijn uitbetaald die vanuit formeel oogpunt als subsidie verstrekt hadden moeten worden. Daarmee heeft de provincie niet haar subsidieverordening gevolgd. Wij hebben dit als rechtmatigheidsfout opgenomen.

Claims

Alle claimstellingen komen centraal binnen bij de juridische afdeling van de provincie Noord-Brabant. Op deze afdeling vindt verdere coördinatie en afwikkeling plaats. Per jaareinde hebben wij het overzicht van alle lopende materiële procedures met de huisadvocaat van de provincie beoordeeld. Uit deze beoordeling is gebleken dat er gedurende 2014 diverse claims zijn ontvangen in het kader van de megastallen. Op dit moment kan gezien de status van de claimbehandeling en het nog uitblijven van rechterlijke uitspraken nog geen betrouwbare inschatting gemaakt worden van het mogelijke financiële risico. De provincie houdt binnen haar risicoreserve rekening met een risico ter hoogte van € 2,9 miljoen (2014 € 2,9 miljoen).

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingevoerd. Op basis van deze wet is de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector in dienstverband en bij ontslag wettelijk gemaximeerd.

Voor de bezoldiging van topfunctionarissen geldt naast de maximering een publicatieverplichting in de jaarrekening. Dit geldt eveneens voor bezoldiging van niet-topfunctionarissen, indien zij de maximale bedragen van topfunctionarissen overschrijden.

In het kader van de jaarrekening 2015 heeft Gedeputeerde Staten een analyse uitgevoerd van de topfunctionarissen binnen uw organisatie. Tevens heeft Gedeputeerde Staten vastgesteld of er functionarissen zijn die een hogere bezoldiging dan de gestelde maxima kennen. Deze informatie is opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd en hebben vastgesteld dat de toelichting voldoet aan de daaraan te stellen eisen.

SiSa

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2015. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de navolgende specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Anders dan het feit dat alle provincies tegen de problematiek aanlopen dat de deugdelijke totstandkoming van de rapportage van Bureau Jeugdzorg aangaande de indicatoren "Aantal aanmeldingen 2014 aan het LBIO door bureau jeugdzorg" en "Aantal afmeldingen 2014 aan het LBIO" door bureau jeugdzorg niet vastgesteld kan worden.

Onze controleaanpak hierbij hebben wij in het hoofdstuk Onafhankelijkheid en controleproces nader toegelicht. De SiSa-bijlage dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli a.s. elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd. Door middel van een voorgeschreven tabel dienen wij te rapporteren over onze bevindingen ten aanzien van de in de jaarrekening opgenomen SiSa-bijlage. In bijlage 1 bij dit rapport zijn deze bevindingen in de voorgeschreven tabel opgenomen. Gedeputeerde Staten kan deze tabel hanteren ten behoeve van verzending naar het CBS.

Kwaliteit beheersorganisatie

Kwaliteit beheersorganisatie

Interne beheersmaatregelen

Algemeen

Bij de planning en uitvoering van de controle van de jaarrekening 2015 van de provincie hebben wij de interne beheersmaatregelen, welke onderdeel uitmaken van de administratieve organisatie van uw provincie, in onze overwegingen betrokken. Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersmaatregelen onderzocht, voor zover wij dit in het kader van de jaarrekening noodzakelijk achten en niet met het doel om een oordeel over de effectiviteit van de interne beheersing te geven. Wij hebben geen onderzoek naar de effectiviteit van de interne beheersing verricht, anders dan dat relevant is voor onze jaarrekeningcontrole.

Bevindingen interne beheersing

In onze Boardletter 2015 d.d. 5 november 2015 hebben wij onze bevindingen en aanbevelingen van onze tussentijdse controle 2015 opgenomen. Over het algemeen constateren wij dat de provincie onze aanbevelingen en bevindingen goed oppakt. Wij zullen u in onze Boardletter 2016 informeren over de opvolging van onze bevindingen in dit rapport en aanbevelingen naar aanleiding van onze tussentijdse controle 2015.

Automatisering

Onze controle was niet primair gericht op het doen van een uitspraak omtrent de continuïteit en betrouwbaarheid van (delen van) de geautomatiseerde gegevensverwerking en wij hebben daartoe ook geen opdracht van het management ontvangen.

De jaarrekeningcontrole heeft echter geen tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht.

Kwaliteit beheersorganisatie

Fraude

Frauderisico's

Onze controle dient zodanig te worden gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang als gevolg van fouten of fraude bevat (Standaard 240, "De verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten". Door de beperkingen die inherent zijn aan een controle, bestaat er een onvermijdbaar risico dat sommige afwijkingen in de financiële overzichten niet zullen worden ontdekt, zelfs wanneer de controle naar behoren is gepland en uitgevoerd overeenkomstig de Standaarden. Onze controlewerkzaamheden omvatten mede de volgens Standaard 240 vereiste werkzaamheden, zoals brainstorming, het verzamelen van informatie met het oog op het vaststellen van en reageren op het risico van fraude en het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden gericht op het risico van het doorbreken van interne beheersmaatregelen door het management, met inbegrip van inzage in journaalboekingen, beoordeling van schattingen en evaluatie van zakelijke redenen voor significante ongebruikelijke transacties.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude berust zowel bij Provinciale Staten als bij het college van Gedeputeerde Staten. Het is van belang dat het college van Gedeputeerde Staten, onder toezicht van Provinciale Staten, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

Naleving wet- en regelgeving

Wij informeren de Provinciale Staten over fraude en illegale handelingen waarbij het hoger kader is betrokken en over fraude en illegale handelingen (of deze nu door het hoger kader of door andere werknemers zijn veroorzaakt) die een onjuistheid van materieel belang in de jaarrekening tot gevolg hebben. In 2015 is hiervan geen sprake geweest.

Rechtmatigheidsbeheer

Rechtmatigheidsbeheer

Onze bevindingen in het kader van rechtmatigheid

Wij hebben bij de controle over 2015 de rechtmatigheid getoetst conform de bepalingen van het Bado en het controleprotocol 2015 van de provincie Noord-Brabant. Bij onze controle hebben wij aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- ▶ het rechtmatigheidsbeheer;
- ▶ de naleving van het voorwaarden criterium;
- ▶ de begrotingsrechtmatigheid;
- ▶ de kredieten;
- ▶ mutaties in de reserves;
- ▶ het misbruik-en-oneigenlijk-gebruik criterium;
- ▶ de niet-financiële beheershandelingen.

Begrotingscriterium

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van Provinciale Staten is gerespecteerd. Wij beoordelen bij onze controle de overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten per productgroepniveau. Dit betreffen enkel de lasten omdat hierop een beoordeling en rapportering van de accountant wordt gevraagd vanuit de Kadernota Rechtmatigheid.

Provinciale Staten autoriseert de begroting (en begrotingswijzigingen) en geeft daarmee toestemming voor de uitvoering van het beleid en de daarvoor benodigde middelen. Het is de verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten om begrotingsafwijkingen tijdig te signaleren en te rapporteren aan Provinciale Staten.

Door een goede inrichting van de planning-en-controlcyclus zorgt het college van Gedeputeerde Staten er voor dat de begroting en budgetten

worden bewaakt en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan Provinciale Staten, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen.

Indien desondanks budgetten worden overschreden en niet meer gedurende het jaar kunnen worden voorgelegd aan Provinciale Staten, is strikt genomen sprake van een onrechtmatigheid. Deze overschrijdingen hoeven echter niet in alle gevallen te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Voor een juiste oordeelsvorming is van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door Provinciale Staten geformuleerde beleid, deze wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten of kostenoverschrijdingen bij open-einde-regelingen. Deze overschrijdingen dienen te worden weergegeven in de jaarrekening en kunnen door het vaststellen van de jaarrekening alsnog door Provinciale Staten worden geautoriseerd.

Wij zijn nagegaan of de financiële beheershandelingen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door Provinciale Staten geautoriseerde begroting. Wij constateren dat op productgroepniveau de volgende overschrijdingen.

Lastenoverschrijding Productgroep (x 1.000)	Begrotingsafwijking	Onrecht- matig, telt niet mee	Onrecht- matig, telt wel mee
Product 01.01 Provinciebestuur € 961 (11,9%)	Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid en niet eerder konden worden voorzien.	V	
Product 04.03 Internationalisering en EU programma's Totaal € 3.400 (16,0%)	Kostenoverschrijdingen die geheel worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten.	V	

Rechtmatigheidsbeheer

Lastenoverschrijding Product (x 1.000)	Begrotingsafwijking	Onrecht- matig, telt niet mee	Onrecht- matig, telt wel mee
Product 07.10 Breedbandfonds Totaal € 160 (43,2%)	Kostenoverschrijdingen die geheel worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten.	V	
Bedrijfsvoering Totaal € 805 (0,7%)	Deze overschrijding wordt deels gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten.	V	

De afwijkingen zijn met name gerelateerd aan aanvullende dotaties aan voorzieningen. Gezien het feit dat deze inschattingen pas per jaareinde door de organisatie worden gemaakt, waren deze niet in een eerder stadium voorzien. Naast de gemelde overschrijdingen constateren wij wel dat de begroting op diverse programma's wordt onderschreden. Als accountant behoeven wij dergelijke onderschrijdingen niet mee te wegen in ons oordeel. Wel zijn wij van mening dat door middel van een kwalitatief goede periodieke financiële afsluiting dergelijke afwijkingen in een eerder stadium voorzien kunnen worden.

De afwijkingen zijn in de jaarstukken bij de programma's toegelicht en in de jaarrekening daarnaast op pagina 220 tot en met 230 in samenvattende vorm nogmaals toegelicht.

Mutaties reserves

De mutaties in de reserves conform de exploitatierekening kunnen als volgt worden gespecificeerd.

Bedragen (€ 1.000) / (last)	Begroting na wijziging	Rekening 2015	Afwijking
Dotaties	568.245	575.424	(7.179)
Onttrekkingen	431.807	371.040	(60.767)
Per saldo	136.438	204.384	67.946

Ten aanzien van de reserves constateren we een overschrijding op de dotaties van € 7,2 miljoen. Deze overschrijding is gelegen in het feit dat een aantal risicovoorzieningen getroffen in voorgaande jaren niet meer benodigd waren. Aangezien deze risicovoorzieningen vanuit de risicoreserve zijn gevormd is de vrijval van de voorziening in lijn met de afspraak met Provinciale Staten teruggeboekt naar de risicoreserve. Op deze wijze is voor toekomstige risico's een afdoende reserve beschikbaar.

Kredieten

Wij zijn nagegaan of de investeringen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door Provinciale Staten geautoriseerde kredieten. Wij hebben geen overschrijdingen op investeringsniveau ten opzichte van de gevoteerde kredieten geconstateerd.

Misbruik en oneigenlijk gebruik

In de externe en interne regelgeving zijn diverse bepalingen opgenomen die erop zijn gericht om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen. Uw provincie heeft de toets op het misbruik en oneigenlijk gebruik neergelegd in interne controleplannen. De uitkomst van deze toets heeft niet geleid tot bevindingen die invloed hebben op de rechtmatigheid van baten en lasten en balansmutaties.

Rechtmatigheidsbeheer

Niet-financiële beheershandelingen vallen buiten de scope van rechtmatigheidscontrole

Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard vallen buiten de scope van de rechtmatigheidscontrole door de accountant. De accountant toetst deze handelingen en beslissingen niet inhoudelijk door gegevensgericht onderzoek. Volstaan wordt in dit kader met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen. Binnen dit systeem moeten voorwaarden zijn geschapen om risico's goed te kunnen beoordelen en in de tijd te kunnen volgen.

Wij hebben ons een beeld gevormd over de wijze van totstandkoming van de inventarisatie van de risico's en de getrouwe weergave van de hieruit mogelijk voortvloeiende financiële gevolgen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van het jaarverslag.

Daarnaast hebben wij gericht geïnformeerd naar de lopende procedures waarbij de provincie Noord-Brabant betrokken is, teneinde indicaties te verkrijgen over de eventuele risico's op dit vlak. Op grond hiervan beschikken wij niet over aanwijzingen die een nader onderzoek naar de (financiële) gevolgen noodzakelijk maakt.

Bijlagen

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van de accountant behoort tot het fundament van zijn beroep. In de maatschappelijke discussie over kwaliteitsverbetering van de controle speelt de onafhankelijkheid van accountants een belangrijke rol. Vanaf 1 januari 2014 is op alle assurance-opdrachten onder Nederlands recht de Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO) van toepassing. Een aantal belangrijke punten uit de ViO die we hieronder hebben opgenomen betreffen:

- ▶ langdurige betrokkenheid;
- ▶ samenloop van dienstverlening;
- ▶ geschenken en giften.

Een strikte scheiding tussen controle- en adviesdiensten was al van kracht voor OOB's (organisaties van openbaar belang) vanaf 1 januari 2013 en kantoorrotatie is verplicht voor financiële jaren van OOB's vanaf 2016. Daarnaast kent de Europese verordening vanaf controlejaar 2016 striktere onafhankelijkheidseisen, maar ook nadere bevestigingen over onafhankelijkheid ter communicatie aan interne toezichthouders.

Op 17 juni 2016 wordt een gewijzigde ViO van kracht vanwege de implementatie van Verordening (EU) nr. 537/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Impact ViO op relatie provincie Noord-Brabant en EY Langdurige betrokkenheid

Om alle schijn van afhankelijkheid te vermijden, kunnen de externe accountant en (senior) managers in het team maximaal zeven achtereenvolgende jaren in het team actief zijn. Daarna zullen zij intern roteren. Per 17 juni 2016 moet de externe accountant roteren na een periode van vijf jaar, waarbij verder een afkoelingstermijn van drie jaar

geldt. Onze betrokkenheid in jaren laat het volgende beeld zien:

- ▶ Marita de Hair betrokken als extern accountant sinds de controle van de jaarrekening 2013.
- ▶ Barry Smeenk betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2013

Dit betekent dat geen van onze teamleden in de komende jaren de geldende termijn van vijf (voor de externe accountant)/zeven jaar (voor overige teamleden) zal overschrijden en op grond hiervan in de komende jaren dus geen rotatie hoeft plaats te vinden. Wij brengen u tijdig op de hoogte van belangrijke teamwisselingen. Intern beschikken wij over interne overdrachtsprocedures, zodat u geen hinder ondervindt van een teamwisseling.

Samenloop van dienstverlening

Ten aanzien van OOB's is de combinatie van wettelijke controles en overige dienstverlening volledig verboden, met uitzondering van met name genoemde overige assurance-diensten. Voor niet-OOB's is bepaald dat samenloop is geoorloofd als de non-assurance-dienst niet van materiële invloed is op het assurance-object. Als er wel materiële invloed is, geldt in beginsel een verbod, behalve wanneer de non-assurance-dienst niet:

- ▶ subjectief of niet-routinematig is; of
- ▶ een verwerkingswijze in het assurance-object ten gevolge heeft waarvan het assurance-team twijfelt of deze verwerkingswijze passend is; of
- ▶ leidt tot een bedreiging uit hoofde van belangenbehartiging.

Op de volgende pagina is schematisch weergegeven wat de verdeling is van onze kosten naar controle en overige diensten.

Geschenken en giften

Zoals met u is overeengekomen, informeren wij u hierbij over de door ons ontvangen respectievelijk verstrekte geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid boven € 100. Wij bevestigen u dat dergelijke geschenken niet door ons verstrekt zijn dan wel ontvangen.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Bevestiging

Wij hebben alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd. Een belangrijke waarborg is de goedkeuring van adviesdiensten door rekeningcommissie.

Overzicht kosten van de dienstverlening 2015	Reeds aan u gerapporteerd in de boardletter (€)	Facturatie tot en met jaarrekeningcontrole 2015 (€)	Totale kosten 2015 (€)	Toelichting
Kosten van de controle 2015 (1)	20.000	40.000	60.000	Dit betreft de eerste voorschotnota van de reguliere jaarrekeningcontrole 2015.
Kosten van de controle 2014 (1)	25.920	0	25.920	Dit betreft afrekening van de reguliere jaarrekeningcontrole 2014.
Kosten van met de controle samenhangende werkzaamheden (2)	37.887	54.369	92.256	Deze kosten hebben enerzijds betrekking op : ► De kosten inzake subsidiecontroles. ► De bijwonen van de treasurycommissie. ► De kosten aangaande specifiek onderzoek rechtmatigheid subsidiedossier. ► De kosten van de controle van de verantwoording inzake de kosten van de coördinatie aandeelhouderschappen deelnemingen voortkomend uit verkoop Essent.
Kosten van fiscale dienstverlening (3)	0	0	0	Geen fiscale dienstverlening.
Kosten van alle overige dienstverlening (3)	0	18.720	18.720	De kosten hebben betrekking op een lopende opdracht inzake de projectbeheersing rondom de verbouwing van het provinciehuis. Deze opdracht dateert van voor de aanbesteding van de accountantscontrole.
Totale kosten	83.807	113.089	196.896	

- 1 Hierbij gaat het om kosten met betrekking tot de controle over het boekjaar en tussentijdse beoordelingen, ongeacht wanneer deze in rekening zijn gebracht of de diensten zijn verleend.
- 2 Hierbij gaat het om dienstverlening, die samenhangt met de controle in opdracht van de organisatie of GS, waarbij de controle door de accountant van de provincie verricht dient te worden (opdracht DLG en controle kostenverantwoordingen). In andere gevallen is PS vooraf toestemming gevraagd (treasury-commissie., onderzoek subsidies)
- 3 Hierbij gaat het om kosten met betrekking tot diensten die zijn verleend tussen januari en december 2015, ongeacht wanneer de vergoedingen en onkosten in rekening zijn gebracht.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Verantwoordelijkheid

Conform de aan ons verleende opdracht hebben wij de jaarrekening 2015 van de provincie Noord-Brabant gecontroleerd. Deze jaarrekening is onder verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten opgesteld. Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over de jaarrekening, als bedoeld in artikel 217, tweede lid, van de Provinciewet.

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Bado en het door Provinciale Staten vastgestelde controleprotocol.

Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Controleaanpak en -uitvoering

Onze controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van zowel de baten en lasten als de activa en passiva, alsmede het voor de naleving van de wet- en regelgeving relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn, maar die niet ten doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de

provincie.

In hoofdstuk Uitkomsten jaarrekeningcontrole hebben wij u inzicht gegeven in de significante risico's, onze controleaanpak en bevindingen ten aanzien van de jaarrekeningcontrole.

Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving, van de redelijkheid van schattingen die Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant heeft gemaakt en een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Onze controleaanpak is onder andere gericht op het in kaart brengen van de voor de jaarrekening van belang zijnde risico's. Op basis van onze gesprekken met het management, Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten over de belangrijke financiële en operationele ontwikkelingen is een aantal punten met een verhoogd aandacht voor de controle op de jaarrekening 2015 onderkend:

- ▶ financiële positie en kwaliteit resultaat;
- ▶ schattingen en toelichtingen in de jaarrekening;
- ▶ waardering deelnemingen en de hieraan verstrekte leningen en garanties;
- ▶ waardering overige (grondexploitatie)projecten;
- ▶ verwerking verplichtingen RVO;
- ▶ verwerking overgekomen taken DLG, SRE;
- ▶ (inkoop)rechtmatigheid;
- ▶ WNT.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

De met u afgesproken goedkeurings- en rapporteringstoleranties

De goedkeuringstolerantie, zoals opgenomen in het controleprotocol is vastgesteld door Gedeputeerde Staten en vervolgens op 7 februari 2014 ter besluitvorming gebracht van Provinciale Staten. Jaarlijks wordt het normenkader behorend bij dit controleprotocol geactualiseerd en ter kennisname aan Provinciale Staten gebracht. Voor de jaarrekening 2015 is dit gebeurd op 20 januari 2016.

Op grond van de jaarrekening 2015 bedraagt de goedkeuringstolerantie voor fouten afgerond € 13.234.000 (1% van de lasten) en voor onzekerheden € 39.702.000 (3% van de lasten). Als de goedkeuringstolerantie niet wordt overschreden, kan een goedkeurende controleverklaring afgegeven worden.

Deze goedkeuringstolerantie is een kwantitatief criterium. De uiteindelijke oordeelsvorming is echter altijd een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve afwegingen.

Het rapporteringsbedrag, de maatstaf die geldt voor het rapporteren van fouten en onzekerheden, is door Provinciale Staten bepaald op € 500.000.

Goedkeurings-tolerantie	Goed-keurend	Beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	$\leq 1\%$	$> 1 < 3\%$	-	$\geq 3\%$
Onzekerheden in de controle (% lasten)	$\leq 3\%$	$> 3 < 10\%$	$\geq 10\%$	-

Overzicht controleverschillen

Bijlage 2

Controleverschillen

Tijdens onze controle inventariseren wij verschillen tussen enerzijds bedragen, classificaties, presentatie en toelichting van jaarrekeningposten die de provincie heeft opgenomen of gerapporteerd en anderzijds bedragen, classificaties, presentatie of toelichting zoals die naar onze mening in overeenstemming met het BBV dienen te worden opgenomen of gerapporteerd. Onderstaand is een overzicht van de materiële verschillen opgenomen, die

zijn geconstateerd tijdens onze controle en welke zijn aangepast door het college van Gedeputeerde Staten. Wij hebben geëvalueerd in hoeverre onderstaande verschillen voortkomen uit een tekortkoming in de interne beheersing. Tevens is een overzicht opgenomen van de onjuistheden die wij tot aan de datum van dit verslag hebben signaleerd en niet door de provincie zijn gecorrigeerd. Daarnaast zijn eventuele rechtmatigheidsfouten in dit overzicht opgenomen.

Gecorrigeerde verschillen			
Post/omschrijving verschil	Bedrag * € 1.000 /verwijzing naar regelgeving	Effect van deze constatering op de interne beheersing	Referentie in dit verslag
Voorziening vastgoed Mariadal op basis van actuele taxatie	800	Geen	Pagina 19
Verliesvoorziening ORR	2.559	Wij adviseren Gedeputeerde Staten de tijdige ontvangst van de informatie van uw verbonden partijen beter op het jaarrekeningtraject van de provincie af te stemmen.	Pagina 17
Verliesvoorziening TOM	1.885		Pagina 17
Waardering BOM	32,421		Pagina 16
Correctie bijdrage GOB	13.000	Geen	Pagina 20
Verplichting RVO	687	Wij adviseren Gedeputeerde Staten tijdige afstemming met RVO over de juiste verwerking.	Pagina 20

Overzicht controleverschillen

Bijlage 2

Het hieronder opgenomen overzicht met ongecorrigeerde controleverschillen is verstrekt aan het college van Gedeputeerde Staten en is als bijlage bij de Bevestiging bij de jaarrekening gevoegd. Wij hebben de ongecorrigeerde verschillen met het college van Gedeputeerde Staten besproken. Wij zijn van mening dat verschillen zoveel mogelijk door het college van Gedeputeerde Staten moeten worden gecorrigeerd, echter wij kunnen instemmen met de overwegingen van het college van Gedeputeerde Staten om deze verschillen niet te corrigeren, aangezien deze bedragen niet materieel zijn voor het inzicht van de jaarrekening. De geconstateerde fouten ad € 3.487.000 en onzekerheden ter hoogte van € 0 zijn lager dan de door u vastgestelde controletolerantie van respectievelijk € 13.326.000 en € 39.978.000.

De kwalitatieve factoren die hierbij in overweging zijn genomen, zijn:

- ▶ het effect op het resultaat voor en na bestemming;
- ▶ het effect op de balansposten, inclusief het eigen vermogen;
- ▶ het effect op significante toelichtingen, individuele items, sub totaal of totaal in de jaarrekening.

Wij lichten de ongecorrigeerde verschillen nader toe.

Ongecorrigeerde verschillen			
Post/omschrijving van de toelichting	Bedrag fouten in €	Bedrag onzekerheden in €	Referentie in dit verslag
Onrechtmatigheden inkooptrajecten			
Onrechtmatige inkoop- en aanbestedingstrajecten	2.683.000	-	Pagina 22
Onrechtmatig verstrekte subsidies	804.000	-	Pagina 22

SiSa-bijlage

Bijlage 3

Het is volgens de Nota verwachtingen accountantscontrole 2015 voorgeschreven dat wij de geconstateerde fouten en onzekerheden per regeling rapporteren door middel van onderstaande verplichte tabel. Deze tabel dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli aanstaande elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd.

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2015	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
E11	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)	Geen	-	N.v.t.
E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer	Geen	-	N.v.t.
E28	Regionale mobiliteitsfondsen	Geen	-	N.v.t.
H8	Doeluitkering jeugdzorg (Bureau Jeugdzorg + Zorgkosten Jeugdzorg)	Onzekerheid	PM	De provincie Noord-Brabant heeft de indicatoren "Aantal aanmeldingen 2014 aan het LBIO door bureau jeugdzorg" en "Aantal afmeldingen 2014 aan het LBIO door bureau jeugdzorg" ingevuld aan de hand van door Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant verstrekte gegevens. Wij hebben niet kunnen vaststellen in hoeverre deze aantallen zijn ontleend aan een deugdelijk tot stand gekomen registratie, vanwege het ontbreken van een betrouwbare verantwoording. De ingevulde verantwoording sluit aan met de door Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant opgeleverde aantallen.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de provincie Noord-Brabant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport op pagina 215 tot en met 251 opgenomen jaarrekening 2015 en het daarbij behorende bijlagenboek (bijlagen 4, 5, 5a, 12 en 13) van de provincie Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2015 en het overzicht van baten en lasten over 2015 met de toelichtingen, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen, alsmede de SiSa-bijlage met verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen, zoals in bijlage 12 van het bijlageboek opgenomen en de overige verplichte bijlagen zoals opgenomen in bijlage 4, 5, 5a en 13 van het bijlagenboek.

Verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten

Het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. Deze verantwoordelijkheid houdt onder meer in dat de jaarrekening zowel de baten en lasten als de activa en passiva getrouw dient weer te geven en dat de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. Rechtmatige totstandkoming betekent in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Het college van Gedeputeerde Staten is daarnaast verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle, als bedoeld in Artikel 217, tweede lid, van de Provinciewet. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het Controleprotocol WNT en het controleprotocol dat vastgesteld is op 7 februari 2014 door Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede voor de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves. Op basis van artikel 2 lid 7 Bado is deze goedkeuringstolerantie door Provinciale Staten bij statenbesluit van 7 februari 2014 vastgesteld. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de toleranties gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van zowel de baten en lasten over 2015 als van de activa en passiva per 31 december 2015 in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2015 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

ingevolge artikel 217, lid 3, onder d, Provinciewet melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Eindhoven, 14 april 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. M.H. de Hair RA

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de provincie Noord-Brabant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport op pagina 215 tot en met 251 opgenomen jaarrekening 2015 en het daarbij behorende bijlagenboek (bijlagen 4, 5, 5a, 12 en 13) van de provincie Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2015 en het overzicht van baten en lasten over 2015 met de toelichtingen, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen, alsmede de SiSa-bijlage met verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen, zoals in bijlage 12 van het bijlagenboek opgenomen en de overige verplichte bijlagen zoals opgenomen in bijlage 4, 5, 5a en 13 van het bijlagenboek.

Verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten

Het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. Deze verantwoordelijkheid houdt onder meer in dat de jaarrekening zowel de baten en lasten als de activa en passiva getrouw dient weer te geven en dat de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. Rechtmatige totstandkoming betekent in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Het college van Gedeputeerde Staten is daarnaast verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle, als bedoeld in Artikel 217, tweede lid, van de Provinciewet. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het Controleprotocol WNT en het controleprotocol dat vastgesteld is op 7 februari 2014 door Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede voor de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves. Op basis van artikel 2 lid 7 Bado is deze goedkeuringstolerantie door Provinciale Staten bij statenbesluit van 7 februari 2014 vastgesteld. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de toleranties gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van zowel de baten en lasten over 2015 als van de activa en passiva per 31 december 2015 in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2015 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

ingevolge artikel 217, lid 3, onder d, Provinciewet melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Eindhoven, 14 april 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. M.H. de Hair RA

Openbaarmaking van controleverklaringen

1 Condities

De machtiging om de controleverklaring openbaar te maken wordt gegeven onder de volgende condities:

- ▶ Indien na het verlenen van deze machtiging feiten en omstandigheden bekend worden die van essentiële betekenis zijn voor het beeld dat de jaarrekening oproept, is nader overleg met de accountant noodzakelijk.
- ▶ De machtiging heeft betrekking op het opnemen van de controleverklaring in het bij het handelsregister te deponeren verslag, mits de behandeling van de jaarrekening op de algemene vergadering niet tot aanpassing leidt.
- ▶ De voor deponering bij het handelsregister bestemde jaarrekening waarin op grond van artikel 2:397 BW vereenvoudigingen zijn aangebracht, dient te zijn ontleend aan de door de algemene vergadering vastgestelde jaarrekening. Een concept van deze voor deponering bij het handelsregister bestemde jaarrekening dient aan ons ter inzage te worden gegeven.
- ▶ De controleverklaring kan ook worden toegevoegd indien de jaarrekening op elektronische wijze, bijvoorbeeld op internet, wordt openbaar gemaakt. Deze jaarrekening dient de volledige jaarrekening te zijn en deze dient goed te zijn afgescheiden van andere gelijktijdig elektronisch openbaar gemaakte informatie.
- ▶ Indien de reeds openbaar gemaakte jaarrekening wordt opgenomen in een ander stuk dat zal worden openbaar gemaakt, is voor het opnemen van de controleverklaring daarbij opnieuw toestemming van de accountant nodig.

2 Toelichting op de condities

2.1 Raad van commissarissen en raad van bestuur

De accountant zendt zijn controleverklaring doorgaans aan de raad van commissarissen en de raad van bestuur. Dit is in overeenstemming met Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW) dat in artikel 393 onder meer zegt: "De accountant geeft de uitslag van zijn onderzoek weer in een verklaring". "De accountant brengt omtrent zijn onderzoek verslag uit aan de raad van commissarissen en aan het bestuur."

2.2 Algemene vergadering

Openbaarmaking van de controleverklaring is slechts toegestaan na uitdrukkelijke toestemming van de accountant. In dit kader wordt onder openbaarmaking verstaan het beschikbaar stellen voor het publiek, dan wel aan een zodanige kring van personen dat deze met het publiek gelijk is te stellen. Verspreiding onder aandeelhouders c.q. leden valt ook onder dit begrip openbaar maken, zodat voor het opnemen van de controleverklaring in het verslag dat aan de algemene vergadering wordt uitgebracht machtiging van de accountant nodig is.

2.3 Controleverklaring plus verantwoording

De machtiging heeft betrekking op publicatie in het verslag waarin tevens is opgenomen de jaarrekening waarop de controleverklaring betrekking heeft. Deze conditie steeft op de beroepsregels die zeggen dat het de accountant verboden is toestemming te geven tot openbaarmaking van zijn verklaring anders dan tezamen met de verantwoording waarop die verklaring betrekking heeft. De accountant zal ook altijd de overige inhoud van het verslag willen zien, omdat het hem niet toegestaan is toestemming tot openbaarmaking van zijn verklaring te verlenen indien door de inhoud van de gezamenlijk openbaar gemaakte stukken een onjuiste indruk omtrent de betekenis van de jaarrekening wordt gewekt.

2.4 Gebeurtenissen tussen datum controleverklaring en algemene vergadering

Aandacht dient geschonken te worden aan het feit dat zich tussen de datum van de controleverklaring en de datum van de algemene vergadering waarin omtrent de vaststelling van de jaarrekening wordt beslist, feiten of omstandigheden kunnen voordoen die van essentiële betekenis zijn voor het beeld dat de jaarrekening oproept. De accountant dient namelijk op grond van COS 560 controlewerkzaamheden te verrichten die er op gericht zijn toereikende controle-informatie te verkrijgen dat alle gebeurtenissen voor de datum van de controleverklaring die aanpassing van of vermelding in de jaarrekening vereisen, zijn gesignaleerd.

Indien de accountant gebeurtenissen ter kennis komen, die van materiële betekenis kunnen zijn voor de jaarrekening, dient de accountant te overwegen of die gebeurtenissen juist zijn verwerkt en toereikend zijn vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Als de accountant tussen de datum van de controleverklaring en de datum dat de jaarrekening openbaar wordt gemaakt, kennis neemt van een feit dat de jaarrekening materieel zou kunnen beïnvloeden, dient de accountant te beoordelen of de jaarrekening moet worden gewijzigd, de kwestie te bespreken met de leiding en te handelen zoals op grond van de omstandigheden noodzakelijk is.

2.5 Handelsregister

De jaarrekening wordt (bij onder titel 9 BW2 vallende rechtspersonen samen met het jaarverslag en de overige gegevens) overgelegd aan de algemene vergadering. De algemene vergadering beslist over de vaststelling van de jaarrekening. Pas na de vaststelling van de jaarrekening door de algemene vergadering is sprake van een vennootschappelijke jaarrekening. Deze jaarrekening zal in de regel in ongewijzigde vorm worden vastgesteld. Aan de vennootschappelijke jaarrekening moet als onderdeel van de overige gegevens de controleverklaring worden toegevoegd. De tekst hiervan is normaal gesproken identiek aan de eerder afgelegde controleverklaring. Het is de vennootschappelijke jaarrekening die samen met het jaarverslag en de overige gegevens bij het handelsregister wordt openbaar gemaakt. Onder de overige gegevens behoort dan te zijn opgenomen de controleverklaring die behoort bij de volledige jaarrekening. Indien de behandeling van de jaarrekening op de algemene vergadering niet tot aanpassing leidt, kan de controleverklaring worden toegevoegd aan de door de algemene vergadering vastgestelde jaarrekening en bij tijds deponering van het verslag ten kantore van het handelsregister als onderdeel van dit verslag worden openbaar gemaakt.

2.6 Openbaarmaking op andere wijze

De jaarrekening kan ook worden openbaar gemaakt op andere wijze dan door deponering bij het handelsregister. De controleverklaring kan ook dan worden toegevoegd, mits het gaat om openbaarmaking van de volledige jaarrekening. Indien een deel van een jaarrekening dan wel een verkorte jaarrekening openbaar wordt gemaakt, is het niet toegestaan dat daarbij enigerlei door de accountant gegeven mededeling wordt openbaar gemaakt, tenzij:

- a. hij tot het oordeel is gekomen dat in de gegeven omstandigheden het desbetreffende stuk toereikend is; of
- b. op grond van wettelijke voorschriften met openbaarmaking van het desbetreffende stuk kan worden volstaan.

Indien niet de volledige jaarrekening wordt openbaar gemaakt, is nader overleg met de accountant noodzakelijk. Bij het opnemen van de jaarrekening en de controleverklaring op internet dient gewaarborgd te worden dat de jaarrekening goed is afgescheiden van andere informatie op de internetsite. De scheiding kan bijvoorbeeld plaatsvinden door de jaarrekening in niet-bewerkbare vorm als een afzonderlijk bestand op te nemen of door een waarschuwing op te nemen indien de lezer de jaarrekening verlaat.

2.7 Opnemen in een ander stuk

Indien de reeds openbaar gemaakte jaarrekening wordt opgenomen in een ander stuk dat zal worden openbaar gemaakt, is sprake van een nieuwe openbaarmaking en is opnieuw toestemming van de accountant nodig. Een voorbeeld van deze situatie is de publicatie van een emissieprospectus met daarin opgenomen de jaarrekening, nadat dezelfde jaarrekening tezamen met de andere jaarstukken is gedeponeerd bij het handelsregister. Voor elke nieuwe openbaarmaking is dus opnieuw toestemming van de accountant nodig.

2.8 Gebeurtenissen na de algemene vergadering

Indien na de vaststelling van de jaarrekening feiten en omstandigheden bekend zijn geworden waardoor de jaarrekening niet langer het wettelijk vereiste inzicht geeft, moet niettemin de bij de vastgestelde jaarrekening afgegeven controleverklaring worden gehandhaafd, evenals de bij het handelsregister neergelegde controleverklaring. In dat geval dient de rechtspersoon over deze feiten en omstandigheden een mededeling bij het handelsregister te deponeren, voorzien van een controleverklaring. Ook in deze situatie is nader overleg met de accountant noodzakelijk.